

[אתר דעת](#) * [לימודים](#) * גיליון 12 * מרחשוון תשע"ו * 10/2015 *

יהוא: בין מלך צדיק ל'דם נקי'

אליעזר היין

נוסח מתוקן

פרק 1: שני יהורמים

לאחר מותו של המלך הגדול מבין מלכי ישראל – אחאב, מונה בנו אחזיהו למלך תחתיו. רשע זדוני היה אחזיהו, והושפע רבות מאימו השלילית איזבל. לאחר כשנתיים, מת אחזיהו ללא בנים, ואחיו יהורם מונה במקומו. יהורם מלך כשתיים-עשרה שנים (על דמותו המורכבת, ראה בסדרת הפרקים אודות גיחזי). בינתיים מלך ביהודה מלך צדיק בשם יהושפט בן אסא, שהגיע להסכם שלום עם אחאב, ואף לקח את בתו עתליה כאישה לבנו – יהורם, שאותו מינה למלך עוד בחייו, כשנתיים לפני מותו.

מצב העניינים היה אפוא כזה: בישראל שלט המלך יהורם בן אחאב. ביהודה שלט המלך יהורם בן יהושפט, שנשוי היה לעתליה, אחות יהורם בן אחאב. אגב, יש מן הפרשנים שסבור כי אין זה מקרי שלשני הגיסיים קראו יהורם, וכפי הנראה היה מאורע מסוים בלידתם שבגיננו נקראו כך (דעת סופרים). גם אם תיאור ה'משפחולוגיה' הזו נשמע מעט מבלבל – בהמשך הכל יתבהר.

שני היהורמים היו, מסתבר, אנשים רשעים, ורעתם נבעה משורש אחד. יהורם בנו של אחאב רכש השכלה והשקפה אצל אביו, ויהורם מלך יהודה קיבל אותם במתנה כשנישא עם בתו:

וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ בֵּית אַחְזָב, כִּי בֵּית אַחְזָב הָיְתָה לוֹ לְאִשָּׁה, וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי ה' (מלכים ב, ח, יח).

בדברי הימים מסופר כי יהורם מלך יהודה זה, חשש שאחיו ישתלטו או יערערו על ממלכתו, ועל כן ביצע פשע מחריד - הוא רצח את כל אחיו:

וַיִּקֶם יְהוֹרָם עַל מַמְלַכַת אָבִיו וַיִּתְחַזֵּק וַיְהַרְגֵם אֶת כָּל אֶחָיו בְּחָרֶב, וְגַם מִשְׂרֵי יִשְׂרָאֵל (דברי הימים ב כא, ד).

בהמשך דברי הימים, מספר הכתוב כי אל יהורם הגיע מכתב מאת אליהו הנביא, ובו הוא מודיעו בשם ההשגחה כי בגין מעשיו הרעים ימותו נשיו, בניו ועבדיו, וגם הוא ימות בחולי קשה. למרות זאת, הודיע ה' כי לא יכרית את משפחת המלוכה לחלוטין, שכן היו אלו צאצאי דוד המלך, שלו נשבע ה' כי מלכותו תימשך לעד. ואומנם זמן קצר לאחר מכן, עלו הפלישתים והערבים שהתגוררו ליד כושים, ורצחו את כל משפחת המלוכה, עד שלא נותר כי אם בן אחד – אחזיהו. בנוסף, התמרדו אזרחי אדום שהיו נתונים תחת מרותו של יהורם, והמליכו עליהם מלך, טלנובלה בהמשכים. בתום מכות אלה, חלה יהורם בחולי מעיים קשה ומת בייסורים – ויולך בלא חמדה' כלשון הנביא. לאחר מותו הומלך אחזיהו, בנו הקטן, כמלך יהודה תחתיו.

גם אחזיהו המשיך את הדרך הרעה של אביו יהורם, וקיבל המלצות יום-יומיות מאימו המרשעת עתליה, בתו של אחאב. באותם ימים, נפצע יהורם מלך ישראל, כזכור אח עתליה - דודו של אחזיהו, במהלך מלחמה עם ארם, ומלך יהודה החליט לבא ולבקר את דודו שהחלים ביזרעאל:

וַיֵּלֶךְ אֶת יוֹרָם בֶּן אַחְאָב לְמַלְחָמָה עִם חֲזַאֵל מֶלֶךְ אֲרָם בְּרִמְת גִּלְעָד, וַיָּכּוּ אֲרָמִים אֶת יוֹרָם. וַיָּשָׁב יוֹרָם הַמֶּלֶךְ לְהִתְרַפֵּא בְּיִזְרְעֵאל מִן הַמַּכּוֹת... וְאַחֲזִיָּהוּ בֶן יְהוֹרָם מֶלֶךְ יְהוּדָה יָרַד לְרִאֲוֹת אֶת יוֹרָם בֶּן אַחְאָב בְּיִזְרְעֵאל - כִּי חָלָה הוּא (ח, כח-כט).

בנקודת זמן זו, כשאחזיהו רוכב לקראת הביקור אצל דודו יורם ביזרעאל, מתחילה המערכה הנפתלת, ובסופה מושמד בית אחאב ולא נותר ממנו כמעט כל שאר בשר, כל זכר.

יהוא נמשך למלך - הבשורה

באותה שעה קורא אלישע הנביא לאחד מבני הנביאים (יונה בן אמיתי, לפי חז"ל), ומצווה עליו לקחת פך שמן וללכת לרמות גלעד, ושם למשוח למלך את יהוא בן יהושפט בן נמשי. המטרה הייתה שיהוא כמלך ישמיד את בית אחאב על כל גרורותיו, ויפתח מלכות נאמנה, נקייה והגונה. כפי שנראה מיד, יהוא ממלא אחר הציפיות, אלא שמתיאור התנהלותו עולה דמות מורכבת. יהוא הוא אדם ירא שמיים (אומנם ראו בסוף המאמר תפנית בעניין זה), איש קר רוח, מחושב ובעל תכונות מנהיגות וחוכמת חיים מחד-גיסא, אך מאידך גיסא חסר מעוף ורגש, דבק במטרה ללא סדר ותכנון מסודר, כשלעיתים נראה הדבר כמעט כהתנהגות אימפולסיבית או קיצונית. הוא יודע להתנהל היטב ולקבל החלטות אמיצות ברגע נתון, אך מעשיו הקיצוניים הפתאומיים

מוכיחים כי אין בו את אותה גמישות רגשית, שהופכת אדם למנהיג מושלם. כפי שיובהר בהמשך הדברים, גם צעדיו המחושבים חסו באותו פרץ פעילות מהיר, כך שאת מסע ההרג העצום שלו הוא מצליח לסיים תוך ימים ספורים.

הנה השתלשלות הארועים:

יונה הנביא, שליחו של אלישע, מגיע לרמות גלעד ופוגש בסגל הפיקוד - חבורה של שרי חיל שהיו ישובים יחדיו. הוא פונה אליהם ואומר בנימוס:

וַיֹּאמֶר: דְּבַר לִי אֵלֶיךָ הַשָּׂר,

יהוא, מברר למי הוא בדיוק מתכוון,

וַיֹּאמֶר יְהוּא אֵל מִי מְכַלְנִי? וַיֹּאמֶר אֵלֶיךָ הַשָּׂר (ט, ה)

מדוע דווקא יהוא שאל? מסתבר כי מנהיגותו הטבעית עשתה אותו לראש הדוברים. הוא גם הבין שאם לנער יש שליחות דחופה לשר כלשהו, היא מיועדת ככל הנראה אליו. מכל מקום, יהוא קם ונכנס עם הנער לבית, שם יוצק הנער שמן על ראשו ומכריז כי הוא מעתה מלך ישראל, ועליו להרוג את בית אחאב ואיזבל, ולהינקם בהם על מעשיהם הרעים: "והכית את בית אחאב אדוניך, וניקמתי דמי הנביאים, ודמי כל עבדי ה' מיד איזבל" (ט, ז). יהוא לא מופתע, הוא מסתגל במהירות למצב, ויוצא מן החדר כשהוא קר רוח ובשליטה מלאה, כאילו לא נודע לו כעת כי הוא הפך משר חיל רגיל למלך על עשרה שבטים מישראל. זו הסיבה שכאשר חבריו שואלים אותו מה רצה ממך ה'משוגע' הזה (בני הנביאים היו מכונים 'משוגעים' בפי המון העם, שכן הם היו מתבודדים בשעת התנבאותם - מצודת דוד), יהוא משיב בנוגלנטיות כי אכן מדובר במשוגע, ומה כבר יכול הוא לומר:

וַיֹּאמֶר לוֹ: הַשְּׁלוֹם? מַדּוּעַ בָּא הַמְּשֻׁגָע הַזֶּה אֵלֶיךָ? וַיֹּאמֶר אֵלֵיהֶם: אַתֶּם יְדַעְתֶּם אֶת הָאִישׁ

וְאֶת שִׁיחוֹ (ט, יא).

אלא שחבריו של יהוא מבינים כי הוא מסרב לומר להם את האמת, והם קוראים לו לשתף אותם בתוכן השליחות הסודית. יהוא נכנע לפתע, ובבת אחת מספר להם כי הוא נמשח למלך על ישראל (כאמור, קור רוח מלווה בהתנהגות הנראית כמעט אימפולסיבית). החברים מבינים שאם יהוא נמשח למלך וקיבל את המינוי, כדאי מאוד להצטרף אליו. יהוא הוא האיש הנכון בזמן הנכון, ואין מי שיערער על מנהיגותו מבין חבריו. הם ממהרים להניח תחתיו את בגדיהם האישיים כדי שמקום מושבו יהיה גבוה כיאה למלך, כשבכך הם מפגינים את צייתנותם המלאה:

וַיִּמְהָרוּ וַיִּקְחוּ אִישׁ בְּגָדוֹ, וַיְשִׂימוּ תַּחְתָּיו אֶל גֶּרֶם הַמַּעֲלוֹת, וַיִּתְקְעוּ בְּשׂוֹפָר וַיֹּאמְרוּ מֶלֶךְ
יְהוָה (ט, יג).

כעת פונה יהוא ללא שהיות למלא את התפקיד שהוטל עליו - טבח בית אחאב, והוא עושה זאת היטב, במהירות וללא כל סנטימנטים ונקיפות לב.

פרק 2: איזבל מושלכת מהחלון

יהוא מכריז על קשר כנגד יורם, ויחד עם שרי החיל רוכב לכיוון יזרעאל, כשבמקביל הוא מזהיר את חבריו לבל ידלוף מידע כלשהו ליורם. ביזרעאל, בית ההחלמה של יורם, ניצב מגדל, ובו עומד זקיף וצופה על הדרכים המובילות לעיר. עד מהרה הוא מבחין בשיירה הגדולה המתקדמת הישר אל העיר, וממהר לדווח למלך יורם. יורם מורה לו לשלוח רץ שישאל את הבאים מהי מטרת בואם והאם פניהם לשלום:

וְהַצִּפָּה עֹמֵד עַל הַמַּגְדָּל בְּיִזְרְעֵאל, וַיֵּרָא אֶת שְׂפָעֵת יְהוָה בָּבֹאוֹ. וַיֹּאמֶר שְׂפָעֵת אֲנִי רֹאֶה.
וַיֹּאמֶר יְהוָה: קַח רֶכֶב וְשַׁלַּח לִקְרֹאתָם וַיֹּאמֶר הַשְּׁלוֹם? וַיֵּלֶךְ רֶכֶב הַסּוֹס לִקְרֹאתוֹ וַיֹּאמֶר:
כֹּה אָמַר הַמֶּלֶךְ הַשְּׁלוֹם? (ט, יח).

יהוא עונה במשפט אחד, שלפי הטונציה הנשמעת ממנו נאמר בקצף:

וַיֹּאמֶר יְהוָה: מַה לָּךְ וְלַשְּׁלוֹם, סֹב אֶל אַחֲרָי (שם).

כלומר מה עסקך זה עניין השלום, לטובתך, הצטרף אליי ונטוש את המלך. ואומנם הרץ ממהר להצטרף לשורות יהוא. הזקיף מבחין שהרץ לא שב, והוא שולח רץ נוסף. גם שם חוזר הסיפור על עצמו, ואף הוא מצטרף לשורות יהוא. הזקיף ממהר לעדכן את המלך אודות הסיטואציה המוזרה, אך מוסיף לה פרשנות ההולמת את דמותו הדואלית של יהוא, קור רוח אל מול אימפולסיביות:

וַיַּגֵּד הַצִּפָּה לֵאמֹר: בָּא עַד אֲלֵיהֶם וְלֹא שָׁב, וְהַמְנַהֵג כְּמִנְהַג יְהוָה בֶּן נְמֹשִׁי, כִּי בָשָׁעוֹן
יִנְהַג (ט, כ).

במילים אחרות, הזקיף אומר כי מדובר ביהוא בעל האישיות המורכבת, הנוהג ב'שיגעון', ולכן אין למלך מה לדאוג מעובדת אי-שובם של שני שליחיו. ואומנם המלך רגוע, אך נותר מבולבל, יוצא לקראת יהוא ושואל האם הכול בסדר:

וַיְהִי כִּרְאוֹת יְהוָה אֶת יְהוָה וַיֹּאמֶר: הַשְּׁלוֹם יְהוָה?

יהוא משיב, שוב, בזעם ובלשון קשה:

ויאמר: מה השלום?! עד זנוני איזבל אמר וכשפיה הרבים.

יורם מבין מהר מאוד לאן נושבת הרוח, והוא מסתובב לאחזיהו אחיינו, שכזכור שהה בביקור אצל דודו, ומתריע כי הם ניצבים בפני מרד. שניהם מנסים לברוח, אך יהוא משיגם והורג אותם. את יורם הוא מצווה להשליך לכרם נבות היזרעאלי שאותו שדד אחאב, ואת אחזיה שניסה לברוח למגידו והוכה שם, קוברים עבדיו בחלקת אבותיו בירושלים:

ויהפך יהורם ידיו וינס ויאמר אל אחזיהו מרמה אחזיהו. ויהוא מלא ידו בקשת ויה אֶת יהורם בין זרעיו ויצא החצי מלבו ויזרע ברקבו... ואחזיה מלך יהודה ראה וינס דרך בית הגן, וירדף אחריו יהוא, ויאמר: גם אתו הכהו אל המרכבה במעלה גור אשר את יבלעם וינס מגדו וימת שם (ט, כב- כז).

כעת פונה יהוא לטפל במלכה האם, באיזבל המרשעת. איזבל כבר שמעה על המרד ותוצאותיו, והיא מתכוננת לבואו של המלך החדש בדרכה שלה. ברגעים כאלה, כרגיל, היא מתקשטת, מתייפה, ומציעה את עצמה לאדון החדש. אולי בכך ינצלו חייה:

ואיזבל שמעה, ותשם בפה עיניה, ותיטב את ראשה, ותשקף בעד החלון (ט, ל).

כשהוא מגיע אל שערי הארמון מקדמת אותו הגבירה המפורכסת בקריאה "השלום, זמרי הורג אדוניו?" כלומר אל לך לחשוש מן המעשה שעשית, שכן התנקשות של שר במלכו אינה דבר חדש, וכבר היו דברים מעולם כאשר הרג זמרי את מלכו אלה. לפי פירוש אחר (מקדש מלך), איזבל ידעה בתוכה כי היא עומדת בפני מותה, ועל כן היא בוחרת למות בכל הדרה כמלכה, כשהיא מלווה את הסצנה באמירה סרקסטית-לעגנית: "שלום, רוצח אדוני המלך". יהוא, מכל מקום, לא מתרגש, והוא קורא אל אנשי הטירה:

וישא פניו אל החלון ויאמר: מי אתי מי? וישקיפו אליו שנים שלשה סריסים (ט, לב).

יהוא בטוח בעצמו, ולא שולח את חייליו להרוג את המלכה. הוא משוכנע כי סריסיה שלה יצטרפו אליו ויצייתו להוראותיו, כפי שאכן אירע.

ויאמר: שמטוה. וישמטוה, ויז מדמה אל הקיר ואל הסוסים, וירמסנה (ט, לג).

עונשה של איזבל האכזרית הגיע לה ללא ספק, מעשיה הרעים שתוארו בנביא ובחז"ל הביאו עליה את גמולה ביושר, אולם האם היה צורך להשליך אותה מן החלון ואחר לרמוס אותה עם הסוס? האם לא היה די בהריגתה? ובכלל, מדוע למהר, מפני מה אי אפשר לעצור אותה, לקיים לה משפט מזורז ואז להרוג אותה בצורה מסודרת, ובעיקר פחות ברוטלית? ייתכן שאופיו הקר

בשילוב האימפולסיביות, כפי שתוארו עד כה, בצירוף רשעותה של איזבל, גרמו לו להתנהג בצורה שנראית אכזרית. שלוש המילים הבאות של הכתוב מחזקות השערה זו:
וַיָּבֵא וַיֹּאכַל וַיִּשֶׁתְּ (ט, לד).

יהוא כזכור דרס כרגע מלכה, אשתו של גדול מלכי ישראל, ואימו של המלך האחרון, שהושלכה מגובה רב ודמה הותז לכל עבר. למרות אירוע קשה זה, הצעד הראשון שעושה יהוא הוא לסעוד את ליבו. הוא אפילו לא בודק את סידורי הקבורה של האישה המתה שנדרסה בפרסות סוסיו. באופן הקר ביותר הוא 'פותח שולחן'. ייתכן מאוד שהיה זה כדי לשדר מנהיגות וקשיחות האופייניות למהפכה, ועם זאת נדמה, כי אופיו המשולב של יהוא, קור רוח בשילוב מעשים הנראים אימפולסיביים, הוא הגורם להתנהגות הזאת. רק לאחר שיהוא מסיים לאכול הוא ניגש לסידורי הגופה של המלכה, ששלטה עם בעלה כה הרבה שנים בישראל:

וַיֹּאמֶר פְּקֹדוּ נָא אֶת הָאֲרוֹנָה הַזֹּאת וְקַבְרוּהָ כִּי בַת מֶלֶךְ הִיא. וַיֵּלְכוּ לְקַבְרָהּ וְלֹא מָצְאוּ בָּהּ כִּי אִם הַגְּלָגֶלֶת וְהַרְגָּלִים וְכַפּוֹת הַיָּדַיִם. וַיֵּשְׁבוּ וַיִּגִּידוּ לוֹ, וַיֹּאמֶר: דָּבָר ה' הוּא אֲשֶׁר דָּבַר בְּיַד עַבְדּוֹ אֵלֵיהֶם הַתְּשֻׁבִי לֵאמֹר: בְּחֶלֶק יִזְרְעָאֵל יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים אֶת בֶּשֶׂר אִיזָבֵל (ט, לד-לז).

עתה פונה יהוא לשלב השני בשליחות שהוטלה עליו: השמדת משפחת המלך אחאב הכוללת את ילדיו הרבים. והסוף שלהם, איך לומר, לא מלבב במיוחד.

פרק 3: חיסול בני אחאב

לאחאב היו בבירה שומרון שבעים ילדים, שאותם גידלו 'גדולי העיר'. כמו אצל איזבל, גם כאן לא ממתין יהוא זמן רב. בתחילה הוא שולח אל 'גדולי העיר' הודעה, או הצעה מנומסת להמליך עליהם מלך ולנסות להילחם בו. מועצת העיר מבינה במהירות, לאור ניצחונותיו המהירים של יהוא, כי כניעה מוחלטת היא האופציה היחידה מבחינתם, והם מודיעים ליהוא כי הם מקבלים את מרותו:

וַיִּשְׁלַח אֲשֶׁר עַל הַבַּיִת וְאֲשֶׁר עַל הָעִיר וְהַזְקֵנִים וְהָאֲמָנִים אֵל יְהוּא לֵאמֹר: עַבְדֶּיךָ אֲנַחְנוּ, וְכָל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֵינוּ נַעֲשֶׂה. לֹא נִמְלֶךְ אִישׁ, הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשֵׂה (י, ה).

יהוא מקבל את כניעתם ופונה לביצועה המעשי של תוכניתו, שאותה הוא מוציא לפועל בקור רוח ובאופן בוטה עד קיצוניות. הוא מודיע לזקנים ולגדולי העיר כי עליהם להביא את ראשי בני אחאב אליו לזרעאל, באופן הפיזי ביותר, כלומר את הראשים הכרותים עצמם. ואומנם הזקנים,

מתוך פחד מוות אמיתי, מבצעים את הוראתו המבעיתה של יהוא כפשוטה, כשלצורך כך הם עושים שימוש לא קונבנציונאלי בסירים:

וַיִּכְתֹּב אֵלֵיהֶם סֵפֶר... קָחוּ אֶת רֵאשֵׁי אַנְשֵׁי בְנֵי אֲדִנְיָכֶם וּבָאוּ אֵלַי כְּעַת מִחַר יִזְרְעֵאלָה...
וַיִּקְחוּ אֶת בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁחָטוּ שְׁבַעִים אִישׁ וַיִּשְׁמְחוּ אֶת רֵאשֵׁיהֶם בְּדוּדִים וַיִּשְׁלְחוּ אֵלָיו
יִזְרְעֵאלָה (י', ו-ז).

כאשר מקבל יהוא את כל הסירים (שלפי ה'מעם לועז' - היו שקופים), הוא מבקש לערום את עשרות הראשים הערופים לשתי תלוליות מחליאות בפתח שער העיר:
וַיֹּאמֶר שִׁמּוֹ אַתֶּם שְׁנֵי צַבְרִים פָּתַח הַשַּׁעַר עַד הַבְּקָר (י', ח).

בבוקר מתאסף העם אל מול המיצג המזווע, ויהוא מרעים בקולו: צדיקים אתם? מי הכה את כל אלה? האנשים מביטים אחד בשני וממשיכים לעמוד בדומייה, שקט מקפיא דם. אז מודיע להם יהוא כי לא הוא הרג את בעלי הראשים שלפניהם, ומכאן שמותם מוכיח את קיומו של דבר ה' שדיבר ביד הנביא אליהו:

צַדִּיקִים אַתֶּם? הֲנֵה אֲנִי קִשְׁרָתִי עַל אֲדִנִּי וְאֶהְרָגְהוּ, וּמִי הִכָּה אֶת כָּל אֱלֹהֵי? דַּעוּ אֲפֹא כִּי
לֹא יִפֹּל מִדְּבַר ה' אֲרֻצָּה אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' עַל בֵּית אַחָאב, וְה' עָשָׂה אֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד עַבְדּוֹ
אֱלִיהוּ (י', ט-י).

אז ניגש יהוא ובהתקפה קצרה וקטלנית מחסל את כל הנשארים לבית אחאב, ובכללם זקני העם ולצידם אומני ילדי אחאב, שרק אתמול צעדו אליו עם ראשי אדוניהם:
וַיֵּךְ יְהוּא אֶת כָּל הַנְּשָׂאִרִים לְבֵית אַחָאב בְּיִזְרְעֵאל, וְכָל גְּדָלָיו וּמִיַּדְעָיו וְכַהֲנָיו עַד בִּלְתֵּי
הַשָּׂאִיר לוֹ שְׂרִיד (י', יא).

מה עשה כאן יהוא? במהלך מחושב ומבריק השלים המלך הטרי את המהפכה שהתחיל, כשבכך הוא מרוויח פעמיים: גם מילוי ציווי ה', וגם קניית אמונו וצייתנותו של העם. אז מה היה לנו עד כאן? יהוא הורג בבית המטבחיים הזמני שפתח שני מלכים - יורם ואחזיהו - באבחה אחת, ומייד אחר כך מוציא להורג גם את המלכה האם. אין ספק שפעולות קשות אלה עוררו לא מעט התנגדות ואי-שקט בעם. שלושה מלכים מבתים חזקים מחוסלים בתוך שעות, זה אינו מאורע שמתרחש בכל יום. אלא שאז קמים האזרחים בבוקר, והם מגלים לזוועתם את גיא ההריגה: עשרות הראשים הכרותים צבורים בשתי ערימות בפתח העיר. יהוא ניצב מולם ומצביע על הנתון המעניין מבחינתו, שהוא לא זה שהרג באופן פיזי את בני אחאב. למרבה האירוניה, דווקא גדולי בית אחאב ושריו ביצעו את האקט האכזרי. עובדה זו מוכיחה, כך יהוא,

כי עונשם של בית אחאב הגיע אליהם מן השמיים. מכאן, מוביל יהוא את העם – שגם היה ככל הנראה די מפוחד לנוכח ערימת הקרקפות המדממות - למסקנה הבלתי נמנעת כי אף המלכתו וחיסול שלושת המלכים לא היו פעולת מרידה או בגידה מצידו, אלא שליחות מאת ה'. זו המשמעות של קריאתו 'צדיקים אתם?', כלומר האם רואים אתם את עצמכם כצדיקים ואותי כבוגד - 'קשרתי קשר על אדוני ואהרגהו?' אם כך כיצד נהרגו כל אלו, הלא לא אני חיסלתי אותם וכו'.

ואומנם פעל יהוא במצוות האל כפי שהדריך אותו הנביא. אלא שהנביא לא אמר לו כיצד להרוג את איזבל, ובאיזה דרך משונה לחסל את בני אחאב. כפי שכבר צוין לא אחת, ייתכן מאוד שאופיו קר הרוח של יהוא, בשילוב נטייתו למעשים קיצוניים ואימפולסיביים, הם שהובילו אותו לפעול בדרך כזו.

שחיטת אחי אחזיהו

לאחר טבח בני אחאב ביזרעאל, הולך יהוא ללא שהות אל עיר הבירה שומרון. בדרך פוגשת שיירת המלך קבוצת אנשים שהייתה בדרך ליזרעאל, לבקר את המלך יהורם הפצוע. יהוא שואל אותם לזהותם, והם עונים בחדווה, בלי לדעת שבכך הם גוזרים גזר דין מוות על עצמם: **ויאמר: מי אתם? ויאמרו אחי אחזיהו אֶנְחֵנוּ, וְנָרְד לְשָׁלוֹם בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּבְנֵי הַגְּבִירָה (י', יג).**

אחי אחזיהו, או אחייניו לפי המתואר בדברי הימים, לא ידעו על גורלו של אחיהם מלך יהודה, דודם מלך ישראל, ודודתם הגדולה איזבל. הם בוודאי חשו גאווה על שהם קרוביהם של מנהיגי העם, והם אף הולכים לבקר את המלך ואת בני הגבירה איזבל, פריבילגיה שממנה לא נהנה מן הסתם כל אזרח. יהוא, נאמן לצו ה' לא להותיר מאום מבית אחאב, ממחר לקבל החלטה ולהרוג גם את אחי אחזיהו השייכים לבית אחאב (דרך עתליה אימם, בתו של אחאב), אלא ששוב הוא עושה זאת בצורה בוטה, קיצונית ואכזרית:

ויאמר תִּפְשׂוּם חַיִּים. וַיִּתְּפְשׂוּם חַיִּים, וַיִּשְׁחָטוּם אֶל בּוֹר בֵּית עֶקֶד אַרְבָּעִים וְשָׁנַיִם אִישׁ וְלֹא הִשָּׁאִיר אִישׁ מֵהֶם (י', יד).

לשם מה היה צורך לתפוס חיים ואז לשחוט אותם? מדוע להגדיל את ייסוריהם ולענות אותם בהמתנה לשחיטה בבור? כאמור, יהוא מקיים את צו ה', אלא שהוא עושה זאת בדרכו, הנובעת מאופיו המורכב. כפי שכבר צוין, גם פעולותיו המחושבות של יהוא נעשות בתוך אותו פרץ מהיר של 'כי בשיגעון ינהג'. זו הסיבה שיהוא לא נח אחרי כל פעולה, אלא כבר פונה הוא לצעד הבא.

פרק 4: המשך מסעו של יהוא – מיגור הבעל

מזירת הטבח שבבית עקד הרועים, פונה יהוא להמשך מסעו לכיוון הבירה שומרון. עם תחילת המסע הוא פוגש באדם מיוחד בשם יהונדב בן רכב. בין הפרשנים קיים דיון האם יהונדב זה הוא יהונדב שהוזכר בספר ירמיה (פרק לד) שצוין שם כצדיק וישר או שמא יש לנו כאן איש אחר בעל שם זהה. איך שלא יהיה, מוסכם על הכול כי מדובר באדם צדיק וישר, וזו הסיבה שיהוא פונה אליו ומברך אותו. לאחר שיהוא מוודא כי יהונדב מגבה את פעולותיו האחרונות, הוא מציע לו כעין 'שותפות' במילוי ציווי ה':

וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם וַיִּמְצָא אֶת יְהוֹנָדָב בֶּן רֵכָב לְקִרְאָתוֹ וַיְבָרְכֵהוּ, וַיֹּאמֶר אֵלָיו: הֲיִשְׁ אֶת לְבָבְךָ יִשָּׂר
פְּאֶשֶׁר לְבָבִי עִם לְבָבְךָ? וַיֹּאמֶר יְהוֹנָדָב יֵשׁ וַיֵּשׁ... וַיֹּאמֶר: לָכֵּה אֶתִּי וְרָאָה בְּקִנְאָתִי לֵה'
וַיִּרְכְּבוּ אֹתוֹ בְּרֶכֶב (י', טו-טז).

'מציאתו' של יהונדב על אם הדרך, וההצעה של יהוא להצטרף אליו, הולמים היטב את אופיו של יהוא כפי שתואר עד כה. יהוא הוא אדם מחושב, קר רוח, שיודע לקבל החלטות ברגע נתון, אך בה בעת גם מסוגל לבצע מעשים פתאומיים שנראים לעיתים אימפולסיביים וקיצוניים. הוא ממחר לבצע את משימותיו ולתקוף ראשון. אינו ממתין להתקפה נגדית. זו הסיבה שיהוא 'מוצא' את יהונדב. הוא לא מתכנן פגישה מראש, אלא מנצל את ההזדמנות המצוינת שנקרתה בדרכו – ומקבל בו במקום החלטה לצרף לשורותיו איש צדיק, שיגבה את כל פעולותיו, ויבהיר לכל כי הן נעשות לשם שמיים.

כאשר מגיעים השניים לשומרון, משלים יהוא את הצו האלוהי, מפעיל את הגליוטינה והורג את כל הנשאר לבית אחאב. כעת הוא ניגש למשימתו האחרונה - חיסול בית הבעל. גם פה, בדיוק כמו בפרשיית הראשים הכרותים של בני אחאב, לא ממתין יהוא לשעת הכושר, אלא ניגש לבצע מהלך יזום ופרקטי להחריד ההולם את אופיו המנהיגותי, הקר והמחושב. הוא מבין שמלחמה כוללת בבעל ובתרבותו ששטפו את העם לא תצליח, והוא עושה זאת בדרך חכמה והדרגתית, אם כי גם בה לא נעדרים האלמנטים הקיצוניים המאפיינים את אישיותו. ראשית, מקבץ יהוא את העם, ומשמיע באוזניהם את ה'אני מאמין' שלו, שנאמר כמובן בדרך ערמומית:

וַיִּקְבֹּץ יְהוּא אֶת כָּל הָעָם, וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם: אַחְאָב עֲבַד אֶת הַבַּעַל מֵעַט, יְהוּא יַעֲבֹדְנוּ הַרְבֵּה
(שם, שם, יח).

לקול תרועות העם על המלך החדש והנאור שמבטיח להיות צדיק יותר מהאפיפיור, מכריז יהוא על חג גדול לכבוד הבעל, ומצווה על כל עובדי הבעל להשתתף בו. מי שינסה להשתמט מן

המסיבה מסתכן בגזר דין מוות. מזימתו של יהוא מצליחה, וכל עובדי הבעל מרחבי הממלכה הופיעו אל 'בית הבעל' – עיר ליד שומרון, או אולם רחב ידיים לפי פירוש אחר, שבו הותקנו מצבות מיוחדות לבעל.

היום המיועד הגיע, וההמולה החגיגית בעיר הבעל הייתה גדולה. חיננה סגונית, מאות ואלפים של חוגגים הגיעו אל הפסטיבל בחסות המלך כשהם מצוידים בעולות וזבחים. יהוא פתח את המלתחה המלכותית וחילק חינם בגדים מיוחדים שנהגו לעטות עובדי הבעל בשעת הפולחן. לאחר שהכול היה מוכן, ועובדי הבעל היו מסומנים בבגדיהם המיוחדים, הצבעוניים, אסף יהוא את חייליו הנאמנים והציב שמונים מהם מסביב לאתר שבו נחוגה מסיבת הפולחן. הוא מזהיר את השומרים שלא ייתנו לאיש להימלט מהמצור שאורגן, וממתין להעלאת העולה הראשונה למזבח של החוגגים. אז נותן יהוא את האות, ומאות חיילים פושטים על אזור המסיבה וכורתים נפשות בסיטונאות: הורגים את עובדי הבעל מבלי להשאיר שריד ופליט. גם את מצבות הבעל ניתצו, והפכו את המקום למתחם 'מחראות', כלומר לשירותים ציבוריים, כדי לבזות ולהכחיד את זכר האלילות.

וְיְהִי כְּכַלְתּוֹ לַעֲשׂוֹת הָעֵלָה, וַיֹּאמֶר יְהוָה לְרָצִים וְלִשְׁלֹשִׁים: בָּאוּ הַכּוֹס אִישׁ אֶל יָצָא וַיִּכּוּם לְפִי חֶרֶב... וַיִּצְאוּ אֶת מִצְבּוֹת בֵּית הַבַּעַל וַיִּשְׂרְפוּהָ... וַיִּתְּצוּ אֶת מִצְבַּת הַבַּעַל וַיִּתְּצוּ אֶת בֵּית הַבַּעַל וַיִּשְׁמְהוּ לְמוֹצָאוֹת עַד הַיּוֹם... וַיִּשְׂמַד יְהוָה אֶת הַבַּעַל מִיִּשְׂרָאֵל (י, כה-כח).

בכך סיים יהוא את עבודתו, אם כי לא את משימותיו, כפי שמיידי נראה. ה' מעניק לו צל"ש על ביעור בית אחאב, ומבטיח לו כי גם צאצאיו עד דור רביעי ישבו על כיסא המלכות:

וַיֹּאמֶר ה' אֶל יְהוָה יֵעַן אֲשֶׁר הִטִּיבְתָּ לַעֲשׂוֹת הַיְיָשֶׁר בְּעֵינַי, כָּל אֲשֶׁר בִּלְבָבִי עָשִׂיתָ לְבֵית אַחְזָב, בְּנֵי רַבְעִים יֵשְׁבוּ לָךְ עַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל (י, ל).

למרות זאת, לא הופך יהוא למנהיג המושלם. הוא אומנם מיגר את בית הבעל, הרג את מאמיניו וניתץ את מצבותיו, אך את עגלי הזהב של ירובעם בחר לא להסיר:

רַק חֲטָאֵי יְרֻבְעָם בֶּן נְבַט אֲשֶׁר הֲחִטִּיא אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא סָר יְהוָה מֵאַחֲרֵיהֶם, עֲגָלֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בֵּית אֵל וְאֲשֶׁר בְּדָן. וַיְהוֹא לֹא שָׁמַר לְלֶכֶת בְּתוֹרַת ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל לְבָבוֹ, לֹא סָר מֵעַל חֲטָאוֹת יְרֻבְעָם אֲשֶׁר הֲחִטִּיא אֶת יִשְׂרָאֵל (י, כט; לא).

איך ניתן להבין זאת? איך יהוא, שמילא היטב את השליחות שהוטלה עליו, כפי שהכתוב מעיד, נתן לעגלי הזהב של ירובעם להמשיך לפעול בכל תקופת שלטונו? התשובה לכך, נדמה, טמונה באופיו של יהוא שתואר עד כה. יהוא הוא אומנם איש מחושב וקר רוח, אך בולטת אצלו מאוד הנטייה למעשים קיצוניים פתאומיים. ייתכן מאוד שאת הציווי המפורש על חיסול בית אחאב

ומיגור בית הבעל, שמזוהה היה עם אחאב, מילא יהוא בשלמות מתוך אותו פרץ פעילות שלא נמוג עד להשלמת המבצע. אולם הרחקת עגלי הזהב לא נכללה בתוך משימותיו, ויהוא, שמונע מתוך החלטות קרות, מהירות וענייניות, לא רואה בראייה רחבה (מעוף, חזון) את האסון שבהם. אילו היה יהוא ממשיך מייד עם מיגור בית הבעל אל עבר דן ובית אל, סביר מאוד להניח שגורל עגלי הזהב היה כגורל בית הבעל. המלך החזק לא היה עוצר את המסע, וההחלטה שהייתה מתקבלת על ידו הייתה בוודאי הריסת העגלים.

אכן, בשעה שחש יהוא שסיים את משימותיו, לא התפשטה בו אותה תחושה מואצת, רגש של דחיפות להרוס דווקא את עגלי הזהב. הוא סבר, כנראה, שאין בהם אסון כל כך גדול, בטח לא כמו בית אחאב ובית הבעל שעליהם צוה. רמז לחוסר הרגישות, או להיעדר הראייה הרחבה הזאת, אנו מוצאים באמירה האחרונה של יהוא כשהוא פונה לעובדי הבעל:

וַיִּקְבֹּץ יְהוּא אֶת כָּל הָעָם, וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: אַחָב עֶבֶד אֶת הַבַּעַל מֵעַט, יְהוּא יַעֲבֹדְנוּ הַרְבֵּה

(י, יח).

מדוע היה צריך יהוא לעשות שימוש בדוגמה עצמית, ועוד בלשון כה קיצונית: 'יהוא יעבדנו הרבה'? האם לא היה די בכך שהיה מבטיח למאמינים כי מסורת בית אחאב תמשיך, ואפילו ביתר שאת? ואומנם חז"ל מוצאים בכך טעם לפגם:

יהוא צדיקא רבה הוה (צדיק גדול היה)... מאי גרמא ליה (מה גרם לו שיעבוד את עגלי ירובעם)? אמר אביי: ברית כרותה לשפתיים, שנאמר: אחאב עבד את הבעל מעט, יהוא יעבדנו הרבה" (סנהדרין קב, א).

אין צורך לומר שיהוא לא התכוון בדבריו שהוא יעבוד את הבעל הרבה. האמירה הזו הייתה בסך הכול קטליזטור שיניע את עובדי הבעל להתאסף ולחגוג. מכל מקום, יהוא לא היה צריך לומר זאת. אמירה כזאת מוכיחה שאין כאן ראייה רחבה, פנורמית, על כל אסון האלילות בעם ישראל. אילו הייתה כזאת, היגד מסוכן כזה לא היה יוצא לאוויר העולם. התבטאות זו מגלה, שיהוא הוא אומנם מנהיג ירא שמיים שמבקש לחסל את קיני האלילות, אך פועל מתוך ראייה צרה, לפי המתווה שנמסר לו מפי הנביא. לא מעבר לכך.

המחדל שבהשגרת העגלים עלה לישראל ביוקר, וכבר בזמנו של יהוא, שהיה מצביא מוכשר, אמיץ וקר רוח, הצליח מלך ארם - חזאל - לזנב בעם:

בַּיָּמִים הָהֵם הָחֵל ה' לְקַצֹּת בְּיִשְׂרָאֵל וַיָּכֶם חֲזָאֵל בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל (י, לב).

פרק 5: התפנית בהצגת דמותו של יהוא – הפסוק מספר הושע

מאמר זה ראוי היה להסתיים כעת. הפסוק החותם את פרק י' במלכים מספר כי יהוא מלך עשרים ושמונה שנים – יותר מכל מלך ממלכות ישראל לפניו – נפטר, ונקבר בבירה שומרון. אחריו מלך בנו יהואחז, וביהודה תפסה עתליה את השלטון. אלא שפסוק אחד קצר בספר הושע שופך אור חדש על כל התנהלותו של יהוא. כך נאמר בספר שם:

עוד מעט ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא, והשבתי ממלכות בית ישראל (הושע

א, ד).

דומה, כי לא אגזים אם אומר, שההכרזה הזו של האל להושע היא לא פחות מרעידת אדמה. בית יהוא הולך לשלם מחיר על מה שעשה אבי השושלת, המלך יהוא, ביזרעאל. מה עשה יהוא ביזרעאל? המית את יהורם, את איזבל ואת בני אחאב. מדוע מגיע לו על כך עונש? האם לא צווה במפורש על כך מפי הנער הנביא, "והכית את בית אחאב אדוניך, וניקמתי דמי הנביאים, ודמי כל עבדי ה' מיד איזבל" (מלכים ב, ט, ז)? האם לא העלה למרכבתו את יהונדב הצדיק שהסכים עימו לכל מהלכיו? האם האל לא אמר לו במפורש (שם, י, ל): 'יען אשר הטיבות לעשות הישר בעיני, ככל אשר בלבבי... בני רביעים ישבו לך על כסא ישראל'?

פה מופיעה התשובה המפתיעה הכתובה בחז"ל:

ופקדתי את דמי יזרעאל - את דמי בית אחאב שהרג יהוא ביזרעל על שעבדו את הבעל, והלכו הוא (יהוא) ובניו אחרי כן ועבדו עבודת עכו"ם, לכך אני חושב עליהם דמי בית אחאב כדם נקי (ראו רש"י, מהרי"ק, רד"ק, מצודת דוד, הושע שם).

במילים פשוטות, כל מעשי ההרג שביצע יהוא במשפחת אחאב נחשבו עבורו בסופו של יום על ידי ה', כלא פחות משפיכת דם נקי. ועל שפיכת דם משלמים. אילו לא היו אומרים זאת המפרשים כולם, לא ניתן היה לשער זאת, אך הפסוק בהושע ודברי המפרשים ברורים וחד-משמעיים.

כיצד ניתן להבין זאת? האם יהוא לא ביצע את המוטל עליו? מסתבר שהוא אכן עשה זאת, אולם ייתכן, אם כי זו רק השערה, שהעובדה שהוא ובניו עבדו מאוחר יותר את האלילים מוכיחה כי חיסולם של אחאב ושל בית הבעל לא נבעה רק מציווי ה', אלא גם מאפיו הקיצוני והנמהר. ההוכחה לכך היא כפולה. ראשית, אופי הפעולות. כפי שהצגתי לאורכו של מאמר זה, פעל יהוא באופן ברוטלי, בוטה וחסר רגישות. את איזבל, בני אחאב ובני אחזיה יכול היה להרוג בדרכים

עדינות יותר, להפגין פחות אכזריות. בציווי ה' אליו לא הוזכר כל רמז כיצד לבצע זאת למעשה, הוא זה שבחר לפעול כפי שפעל. האופי של הפעולות מוכיח כי הן לא נעשו רק בשל הציווי האלוהי, אלא נבעו גם ממקום פנימי, מתוככי נפשו המסובכת של יהוא. ההוכחה השנייה שכבר הוזכרה בקצרה היא, האזכור של המפרשים שיהוא עצמו עבד מאוחר יותר לעגלי ירובעם, מה שמוכיח שלא רק קנאת ה' וסלידתו מן העבודה זרה בערו בקרבו, אלא גם התפרצות אישית, ספונטנית, שלא שייכת לציווי הנביא.

כעת, עם הגילוי המרעיש הזה, נדמה שעקבות ברורים לתפיסה זו ניתן לזהות גם בפסוקים שבספר מלכים. כאשר משבח הקב"ה את יהוא על פעולותיו, הוא מזכיר משום מה רק חלק מהן.

הנה תזכורת:

וַיֹּאמֶר ה' אֵל יְהוָה יֵעָן אֲשֶׁר הִטִּיבְתָּ לַעֲשׂוֹת הַיֵּשֶׁר בְּעֵינַי, כָּל אֲשֶׁר בִּלְבָבִי עָשִׂיתָ לְבֵית אַחָאָב, בְּנֵי רְבָעִים יֵשְׁבוּ לָךְ עַל כִּפְּאֵי יִשְׂרָאֵל (מלכים ב, י, ל).

למה משבח האל את יהוא רק על חיסול בית אחאב? מדוע אינו מזכיר את מיגור בית הבעל, השמדת עובדיו וניתוח מצבותיו? התשובה מדהימה בפשטותה: האל לא מוצא לנכון לשבח אדם שחיסל את עבודת האלילים, כאשר האדם עצמו לא התנער ממנה. לשון אחר, ה' מודע לכך שיהוא לא חיסל את בית הבעל רק מפני שהוא היה ירא שמיים, אלא גם מחמת אופיו הלוחמני השש אלי קרב. ההוכחה: עבודת האלילים שבוצעה על ידו-גופו בהמשך. אז למה את בית אחאב כן מזכיר האל, הלא גם שם לא פעל יהוא רק ממניעים טהורים? המענה לכך גם כן חריף בפשטותו: האל מעולם לא ציווה על יהוא להרוג את בית הבעל, אלא רק את בית אחאב (שם, ט, ז). חיסול בית הבעל היה יוזמה פרטית של יהוא; מה שהוא התבקש לבצע על ידי הנביא היה בפירוש השמדת בית אחאב בלבד. את הציווי הזה מילא יהוא בשלמות, גם אם כוונתו הייתה כאמור לא רק טהורה, ועל כך מגיע לו שכר. זה, כנראה, גם פשר הלשון המעניינת "ככל אשר בלבבי עשית לבית אחאב", כלומר ביצעת את מה שקיים בלבבי, שאינו בהכרח מה שקיים בלבבך.

זוהי אם כן דמותו של יהוא, מלך גדול, חזק, מבריק, שחיסל את בית אחאב, נטרל את אחי אחזיה ומיגר את בית הבעל מישראל. איש בעל אופי מחושב וקר רוח, אך גם בעל נטייה בולטת למעשים קיצוניים פתאומיים ופעולות ברוטליות, שמגיעים ממקום פנימי באופיו.